

Fretwell János

Idegen, de nekünk rokonszenves név.

Magyarországon több ízben megfordult, a ki e nevet viselte. Ezelőtt mintegy harmincz évvel a „Vasárnapi Ujság“ arcképét is hozta és ismertetést irt róla.

Ifjú korában a magyar menekültek barátságának örvend s később tollát használja a magyar ügy érdekében.

Kereskedő, író és szónok egy személyben. Mint ilyen útazza a világot; de saját faja mellett érzülete, gondolata leginkább mindig a magyaré. Angol és amerikai gyűléseken melegebb szó alig hangzik értük, mint Fretwell „sonorous“, szépen esengő beszédéből.

Unitárius hittestvérei iránt különösen érdeklődött. 1873-ban ő hozza először össze az angol, amerikai és magyar unitáriusok képviselőit Budapesten közös gyűlésbe. A „Richmond Anna theol. tan-széki alapítvány“ az ő nevéhez fűződik, valamint a székelykeresztúri gymnasium részére gyűjtött angol segély is.

Angliában Leedsben látott napvilágot s Providence amerikai város takarja hamvait.

A szabadságnak, felvilágosultságnak és előhaladásnak volt országokat utazó apostola.

A szabadelvű központok anyagi erősítésén dolgozott.

A magyarországi unitáriusok nevét évkönyvükbe írják s kegyeletük Providence felé száll.

PÉTERFI DÉNES.

IRODALMI ÉRTESITŐ.

A lelkiismeret. Irta *Varga Béla*. Kolozsvár, 1909. — Ez a füzet doktori értekezésnek készült és szép bizonyítéka a fiatal szerző alapos filozófiai készültségének. Két részre oszlik. Az első a kérdés történeti áttekintését adja vázlatosan s éles tekintettel és logikus okfejtéssel bírálja a lelkiismeret kérdésével foglalkozó fejtegetéseket. A lelkiismeret történetében három főirányt különböztet meg, u. m. a metaphysikai vagy *theologiai*, erkölcstani vagy *lélektani* s végül az empirismus vagy sociologiai irány, mely a lelkiismeretet a socialis együttélés eredményének tekinti. Az első irány képviselőiül tárgyalja a ker. egyházi atyákat, Chrysostomust, Augustinust, a scholastikusokat, Bonaventurát, az újabb theologusok közül Rothet, K. Hofmannt, Martersent, Passavant Károlyt. Ez irány képviselői a lelkiismeretet külön tehetségnek tartják, mely arra való, hogy a jó és rossz között különbséget tegyünk, az Isten szava megnyilatkozásának, mely e szerint csalhatatlan s ítéletei megdönthetetlenek.

A második irány képviselőiként elemzi Kant, Schopenhauer, Hoppe, Wundt, Paulsen, Elsenhans, Sully, Bain felfogását s végül az empirismus vagy sociologiai irány hiveiként Rée és Spencer nézeteit rostálgatja.

Már e történelmi fejtegetések közben ki-kivillan a szerző felfogása és álláspontja, melyet a II. részben rendszeresen kifejt. Ez az álláspont — a mint könnyen érthető és természetes is — nem eredeti álláspont. Tanítójának, a kolozsvári egyetem méltán nagy-hírű filozófusának, Böhmnek gondolatvilágában él, melyet mestere egy páratlanul tartalmas élet eredményeként magának megalkotott. A szerző érdemét itt abban látjuk, hogy jól választotta meg mesterét és eszményképét; de abban is, hogy nagy szorgalommal és a gondolat reflectáló erejével bele tudta magát dolgozni abba az elvont, de nemes eszmei világba, a mely még mindig ismeretlen terület a legtöbb emberre nézve. Terünk nem engedi, hogy e fejtegetések